

ما از عدالت سهمی داریم
سازمان حقوق بشر ایران

سال ششم شماره ۱۶۵

۲۶ بهمن ۱۴۰۰ / ۱۵ فوریه ۲۰۲۲

حریم خصوصی

در این شماره می خوانید:

از دید جمهوری اسلامی هیچ حریمی خصوصی نیست

آیا خودرو حریم خصوصی است؟

حریم خصوصی در قوانین ایران

حوزه خصوصی در قوانین بینالملل

نقش حکومت در نقض حریم خصوصی

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر

صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر ایران / محمود امیری مقدم

سرمدبیر این شماره: مریم غفوری

تحریریه: نقی محمودی (مطلب حقوقی)، سروناز رستگار (گزارش ها و مصاحبه ها)

صفحه بندی: ماهور خوش قدم

تماس با مجله: mail@iranhr.net

حقوق ما در ویرایش مطالب آزاد است!

یادداشت هایی که از روزنامه نگاران و اشخاص دریافت می شود نظر شخصی آنان است
و دیدگاه مجله حقوق ما نیست.

از دید جمهوری اسلامی هیچ حریمی خصوصی نیست

نقی محمودی

حریم خصوصی چیست؟

حریم خصوصی، مفهومی نسبی و متغیر است که امروزه مواردی از جمله آزادی عقیده، وجدان و اندیشه، کنترل بر جسم خود، داشتن خلوت و تنهایی در منزل و مکان خصوصی، کنترل بر اطلاعات شخصی، رهایی از نظارت‌های سمعی و بصری دیگران، حمایت از حیثیت و اعتبار خود و حمایت در برابر تفتیش‌ها، تجسس‌ها را شامل می‌شود.

حق حریم خصوصی، حق زندگی کردن است با میل و سلیقه خود و با حداقل مداخله و ورود دیگران. به دیگر سخن، حقی است که بر اساس آن، افراد می‌توانند تعیین کنند که دیگران تا چه اندازه می‌توانند به لحاظ کمیت و کیفیت، اطلاعاتی درباره آنان داشته باشند. در حریم خصوصی، انتظار این است که اطلاعات شخصی و محرمانه، که از آن در محلی خصوصی پرده برداشته می‌شود، برای شخص سومی آشکار و برملا نشود زیرا این افشاگری سبب ناراحتی یا اضطراب و تنش احساسی برای کسی می‌شود که نسبت به این مسئله حساس است. در واقع حریم خصوصی به افرادی تعلق می‌گیرد که در محلی هستند که شخص انتظار دارد آن محل خصوصی بماند.

حریم خصوصی در حقوق داخلی

شاید در مرحله قانونگذاری، قوانین مترقی و روزآمدی در جمهوری اسلامی به تصویب رسد ولی یا در مرحله اجرا و مطابقت این قوانین با مصادیق مرتبط، اثری از این قوانین به چشم نمی‌خورد و یا اصل مفاد قوانین، با «تخصیص اکثر» و اعمال استثنائات مختلف، امکان اجرا و اعمال حق، نمی‌یابد.

۱- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران:

اصل ۲۲: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است؛ مگر در مواردی که قانون تجویز کند. اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مهمترین سند در مورد حریم خصوصی است که در عین موجز و کلی بودن آن به ابعاد مختلفی از حریم خصوصی توجه شده است؛ مانند حریم خصوصی معنوی، حریم خصوصی جسمانی، حریم خصوصی مکانی (مسکن و شغل) در این ماده قید شده است. بارها در پرونده‌هایی که یا جهت تحقیق، مطالعه کرده یا شخصا وکیل متهم پرونده بوده‌ام، به نقض این اصل و قانون‌گریزی از آن مواجه شده‌ام. نقض این اصل یا مستقیماً توسط ضابطین دادگستری بوده و یا به دستور قضات دادگستری. علی‌رغم این که به خاطر نقض و عدم رعایت این اصل، در قانون مجازات

اسلامی، ضمانت اجرائی کیفری تعیین شده، ولی متأسفانه با وجود چنین ضمانتی، بازدارندگی لازم را برای ضابطین دادگستری و قضات نداشته است.

اصل ۲۵ قانون اساسی: بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون. همین عبارت «مگر به حکم قانون» از استثنائاتی محسوب می‌شود که اصل متن را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد. از سوی دیگر، به لحاظ گستردگی استثنا، تعابیر موسعی چه از طرف ضابطین قضائی و یا قضات صورت می‌گیرد که روح این اصل را مخدوش می‌کند.

این اصل هرگونه تجسس را ممنوع اعلام کرده است. با اینکه این مفهوم خاص است، ولی از طریق آن می‌توان بسیاری از مصادیق حریم خصوصی را در زمره اطلاق کلمه «تجسس» قلمداد کرد. این اصل مبنای حریم خصوصی ارتباطاتی است که به جنبه‌های نوین ارتباطات و اطلاعات به‌ویژه در زمینه ارتباطات اینترنتی قابل تسری است. این اصل به طور اختصاصی مدافع حریم خصوصی معنوی اشخاص می‌باشد. هر شخص برای خود دارای خلوت محرمیتی است که دیگران را به آن راه نیست و این حریم و خلوت ممکن است در یک نامه خصوصی یا مکالمه تلفنی یا پیام کوتاه یا چت و گفتگو در فضای مجازی باشد.

نقض اصل ۲۵ قانون اساسی هم می‌تواند توسط سایر شهروندان و هم ارگان‌ها و سازمان‌های مختلف دولتی ارتکاب یابد. مثل استراق سمع و افشای آن که می‌تواند توسط شهروندان نیز صورت گیرد، اما سایر موارد مذکور در اصل ۲۵ جزو اموری است که اصولاً نقض آن‌ها فقط توسط دولت با امکاناتی که در اختیار دارد امکان پذیر است. اصل ۲۵ قانون اساسی یکی از اصول مهم جهت حفظ حریم خصوصی معنوی اشخاص در جهت تثبیت امنیت اجتماعی است که هر آن ممکن است توسط دولت نقض شود.

اصل ۳۹ قانون اساسی: هتک حرمت و حیثیت کسی که به حکم

قانون دستگیر، بازداشت، زندانی یا تبعید شده، به هر صورت که باشد ممنوع و موجب مجازات است.

این اصل بیشتر ناظر به مواردی است که هنوز حکم قطعی قابل اجرا در مورد متهمی صادر نشده است. یکی از موارد قابل طرح «تشهیر متهمان» در سطح شهر است. تشهیر متهمان رویه‌ی غیر قانونی‌ای است که تقریباً عمری به قدمت حیات جمهوری اسلامی ایران دارد. در این روش متهمان را به شکل تحقیرآمیزی در سطح شهر و یا محل ارتکاب جرم با قید اسم و مشخصات می‌گردانند. ایراد عمده‌ای که به این روش وارد است، امکان صدور قرار منع تعقیب یا رای برائت متهمین است. این روش به طور کاملاً محدود و کنترل شده، تنها در صورتی مجاز است که متهم شکات متعددی در شهرهای مختلف داشته و امکان شناسائی‌اش محدود است و همان گونه که اشاره شد به دستور قضات به صورت کاملاً محدود و کنترل شده می‌تواند از طریق رسانه‌های تصویری و نوشتاری، به کار گرفته شود.

۳- قانون مجازات اسلامی (بخش تعزیرات)

ماده ۵۸۰: هر یک از مستخدمان و مأموران قضایی یا غیرقضایی یا کسی که خدمت دولتی به او ارجاع شده باشد، بدون ترتیب قانونی به منزل کسی و بدون اجازه و رضای صاحب منزل داخل شود به حبس از یک ماه تا یکسال محکوم خواهد شد.

همچنین در ماده ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی آمده است:

هر یک از مستخدمین و مأمورین دولتی، مراسلات یا مخابرات یا مکالمات تلفنی اشخاص را در غیر مواردی که قانون اجازه داده حسب مورد مفتوح یا توقیف یا معدوم یا بازرسی یا ضبط یا استراق سمع نماید یا بدون اجازه صاحبان آن‌ها مطالب آن‌ها را افشاء نماید به حبس از یک سال تا سه سال و یا جزای نقدی از شش تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد.

۴- قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حقوق شهروندی

این قانون یکی از همان قوانین مترقی و روزآمدی است که شاید هیچ‌گاه اجرا نشده و یا به ندرت اجرا شده است. برابر بند ۶ ماده واحده‌ی این قانون: در جریان دستگیری و بازجویی با استطلاع

ویا

و تحقیق از ایدای افراد نظیر بستن چشم و سایر اعضا، تحقیر و استخفاف به آنان، اجتناب گردد. در بند ۸ ماده واحده که مبین یک استثنا بر حق حریم خصوصی یعنی مواردی که برای کشف یک جرم نقض حریم خصوصی لازم و ضروریست رعایت حدود تخطی از اصل حرمت حریم خصوصی را بیان می‌کند.

بازرسی و معاینات محلی، جهت دستگیری متهمان فراری یا کشف آلات و ادوات جرم بر اساس مقررات قانونی و بدون مزاحمت و در کمال احتیاط انجام می‌شود و از تعرض نسبت به اسناد و مدارک و اشیائی که ارتباط به جرم نداشته و یا به متهم تعلق ندارد و افشای مضمون نامه‌ها و نوشته‌ها و عکس‌های فامیلی و فیلم‌های خانوادگی و ضبط بی مورد آن‌ها خودداری گردد.

۵- در قانون آیین دادرسی کیفری

توجه به اصول کلی حقوق کیفری نظیر اصل برائت و حاکمیت آن و توجه به کرامت انسان‌ها و حرمت حریم خصوصی آن‌ها از جمله علل اصلی تدوین آیین دادرسی کیفری است.

ماده ۴: اولین ماده از مواد قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که به دفاع از حریم خصوصی افراد پرداخته است ماده ۴ است. برابر ماده ۴ اصل، بر برائت است. هرگونه اقدام محدود کننده، سلب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضایی مجاز نیست و در هر صورت این اقدامات نباید به گون‌های اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند.

ماده ۱۵۰: ماده ۱۵۰ جواز کنترل تلفن افراد را محدودتر کرده و صرفاً در مواردی که کنترل تلفن مرتبط با امنیت کشور یا یا مرتبط با جرایم مجازات سلب حیات، حبس ابد، قطع عضو و جنایات عمدی مستلزم یک سوم دیه یا بیشتر می‌باشد، مجاز دانسته است.

ماده ۱۵۲: در مورد حریم ارتباطی و مصونیت مکاتبات و مراسلات، ماده ۱۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری نیز، بازرسی این موارد را مشروط به احراز ظن قوی به کشف جرم، آن هم توسط قاضی و تفتیش در حضور متهم دانسته است.

آسودگی زندگی کند و در امور زندگی خصوصی خود استقلال داشته باشد و جاسوسی یا نظارت بر او با مخدوش کردن حیثیت او جایز نیست و باید از او در مقابل هرگونه دخالت زورگویانه در این شئون حمایت شود. مسکن هر فرد در حالی حرمت دارد و نباید بدون اجازه ساکنین آن یا بصورت غیر مشروع وارد آن شد و نباید آن را خراب یا مصادره کرد یا ساکنینش را آواره کرد.

۴- کنوانسیون‌های بین‌المللی

در کنار منابع فوق که شناخته شده‌ترین مستندات حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی هستند میتوان به برخی از کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز اشاره نمود که به طور ضمنی به حمایت از حریم خصوصی پرداخته‌اند.

۱- کنوانسیون بین‌المللی منع مجازات کشتار دسته جمعی (ژنوساید) مصوب ۹ دسامبر ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل

۲- کنوانسیون تکمیلی لغو بردگی، تجارت برده و سازمان‌ها و اعمال مشابه بردگی، مصوب ۷ سپتامبر ۱۹۵۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد

۳- کنوانسیون بین‌المللی رفع تبعیض نژادی مصوب ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵ مجمع عمومی سازمان ملل

۴- کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۲۸ ژوئیه ۱۹۵۱ و پروتکل مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷: مواد متعددی در این کنوانسیون به حفظ حق حریم خصوصی اختصاص یافته است.

ماده ۳ - عدم تبعیض:

دول متعاهد مقررات این کنوانسیون را بدون تبعیض از لحاظ نژاد یا مذهب یا سرزمین اصلی درباره پناهندگان اجراء خواهند نمود.

ماده ۴ - دین:

دول متعاهد در سرزمین خود نسبت به آزادی پناهنده در اجرای امور دینی و دادن تعلیمات مذهبی به کودکان خود رفتاری لاقبل در حد رفتاری که نسبت به اتباع خود دارند، اتخاذ خواهند نمود.

ماده ۶ - اصطلاح "در شرایط یکسان"

از لحاظ این کنوانسیون منظور از اصطلاح "در شرایط یکسان"

کسی حق دارد در مقابل اینگونه مداخلات یا تعرض‌ها از حمایت قانون برخوردار شود.

۳- اعلامیه اسلامی حقوق بشر

جمهوری اسلامی در اقدامی عجیب اما به نظر خود، دیدگاهی متفاوت و اسلامی شده و در مواردی غیرممکن با قوانین و کنوانسیون‌های بین‌المللی، اعلامیه ی اسلامی حقوق بشر را به تصویب رسانده است. ناگفته پیداست که حقوق بشر، با توجه به اعلامیه ی جهانی حقوق بشر، حقوقی است که فارغ از نژاد، دین، جنسیت و سایر تفاوت‌های انسانها، حمایت شده است و هیچ استثنا و تبصره ای را نمی توان به این اعلامیه قائل شد.

برابر ماده ۱۸ اعلامیه اسلامی حقوق بشر: هر انسانی حق دارد که نسبت به جان و دین و خانواده و ناموس و مال خویش در

حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی

۱- اعلامیه حقوق بشر

مطابق ماده ۱۲ این اعلامیه: هیچ کس نباید در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه، یا مکاتبات شهروندان مداخله‌های خودسران بکند و شرافت و آبروی هیچ کس نباید مورد آسیب قرار گیرد. هر کس حق دارد که در مقابل اینگونه مداخلات و حملات مورد حمایت قانون قرار گیرد.

۲- کنوانسیون بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی

بر اساس ماده ۱۷ این کنوانسیون: هیچکس نباید در زندگی خصوصی و خانوادگی و اقامتگاه یا مکاتبات مورد مداخله خودسرانه (بدون مجوز) یا خلاف قانون قرار گیرد و همچنین شرافت و حیثیت او نباید مورد تعرض غیر قانونی واقع شود و هر

این است که تمام شرایطی (به خصوص شرایط مربوط به مدت و نحوه اقامت موقت یادائم) که فرد اگر پناهنده نباشد باید برای برخورداری از حق مورد نظر دارا باشد مراعات گردد به استثنای شرایطی که طبیعتاً پناهنده نمی‌تواند واجد آن باشد

۵- کنوانسیون بین‌المللی لغو و مجازات جنایت آپارتاید مصوب ۳۰ نوامبر ۱۹۷۳ مجمع عمومی سازمان ملل:

کشورهای عضو و امضا کننده این کنوانسیون با یادآوری مفاد منشور ملل متحد که طی آن تعهد نموده‌اند با همکاری سازمان ملل متحد اقدام مشترک و مجزایی جهت کسب احترام جهانی و رعایت حقوق بشر و آزادیهای اساسی برای همه افراد بدون هیچ گونه تمایزی از لحاظ نژاد، جنسیت، زبان و یا مذهب به عمل آورند.

همچنین با در نظر گرفتن اعلامیه جهانی حقوق بشر که طی آن اعلام شده است که تمام افراد بشر آزاد به دنیا آمده‌اند و از نظر شأن و حقوق برابر می‌باشند و هرکسی بدون هیچ گونه تمایزی از هر نظر من جمله نژاد، رنگ و ریشه ملیت، محق بر برخورداری از کلیه ی حقوق و آزادیهای مقرر در اعلامیه می‌باشد.

نتیجه‌گیری

حریم خصوصی از بارزترین موارد حقوق بشر است. حریم خصوصی بخشی از زندگی افراد است که فقط به آنها اختصاص دارد. منطقه‌ای است که مستقیماً فرد را احاطه کرده است.

آیا خودرو حریم خصوصی است؟

سروناز رستگار

احتیاج به اجازه مخصوص هر خودرو توسط مقام قضایی دارد. در همه این سال‌ها، گشت های نیروی انتظامی و همچنین بسیج، بدون حکم قضایی صندوق عقب خودروها را تفتیش می‌کنند؛ ادامه اقدامات نیروی انتظامی در متوقف کردن خودروها و بازداشت سرنشینان به عنوان مرتکبان جرم مشهود به آنجا رسید که [خبرگزاری ایسنا](#) از برخی از مراجع تقلید شیعیان در این مورد استفتا کرد.

آیت‌الله شبیری زنجانی در این رابطه گفت: «خودروی شخصی نیز احکام ملک را دارد، بنابراین هرگونه تصرف و تفتیش آن بدون اجازه مالک، فی حد نفسه جایز نیست. البته اگر مصلحت اهمی مانند جلوگیری از حمل و نقل اسلحه متوقف بر تفتیش باشد، تفتیش آن طبق نظر حاکم شرع بلامانع است.

لازم به ذکر است که وسیله نقلیه، از لحاظ جواز نظر به داخل آن، نحوه پوشش سرنشینان و... ممکن است در برخی از صور دارای احکام خاصی باشد.»

آیت‌الله مکارم شیرازی نیز گفت: «داخل خودرو جزو حریم شخصی است و دیگری حق ندارد به آن تجاوز کند، ولی جهات شرعی مانند حجاب و امثال آن باید در داخل اتومبیل رعایت شود.»

آیت‌الله نوری همدانی نیز در پاسخ به این سوال اظهار کرده است: «در فرض سوال، بلی خصوصی است و باید بر اساس

سال‌هاست که بحث بر سر حریم خصوصی بودن یا نبودن داخل اتومبیل‌ها در ایران جریان دارد. رعایت حجاب زنان در داخل اتومبیل‌ها و روزه‌خواری در ماه رمضان، دو موضوع اصلی است که هر از چند گاهی این بحث را به عرصه رسانه‌ها و اختلاف نظر حقوقدانان در مورد آنمی‌کشاند. بحث اما فقط میان حقوقدانان نیست بلکه پای مراجع تقلید و نیروهای انتظامی نیز به آن باز شده است. این در حالی است که در قوانین جمهوری اسلامی نیز به تکرار به این موضوع پرداخته شده است.

به تصریح ماده ۲۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۷۸ تفتیش منازل، اشیا و جلب اشخاص در جرائم غیر مشهود، باید با اجازه مخصوص مقام قضایی باشد.

سال ۱۳۷۹ بخشنامه‌ای از سوی اداره کل قوانین و امور حقوقی ناجا صادر شد که براساس آن تفتیش و بازرسی خودروها علی‌الاطلاق در جرایم غیر مشهود بدون کسب اجازه مخصوص از مقام قضایی مجاز شناخته شد ولی هیأت عمومی دیوان عدالت اداری این بخشنامه را خلاف قانون و در تعارض صریح با ماده ۲۴ قانون آیین دادرسی کیفری دانسته و ابطال کرد.

در این نظریه مشورتی اداره کل حقوقی و تدوین قوانین قوه قضاییه به شماره ۷/۷۷۴۷ تصریح شد: «بازرسی خودروها در معابر، گلوگاه‌ها و در داخل شهر توسط نیروی نظامی و انتظامی

بنابراین، منطقه‌ای عمومی نیست، بلکه خصوصی است. در این منطقه انسان می‌تواند هر طور که می‌خواهد زندگی کند، کاری که انجام می‌دهد یا فکر می‌کند کار کسی جز خودش نیست. این حوزه بسیار شخصی یک فرد است که هیچ کس، حتی دولت نباید در آن دخالت کند. اما متقابلاً صاحبان چنین حقی، باید در حوزه خصوصی خود نیز قانون را رعایت کنند و به ویژه حقوق شخصی افراد دیگر را نادیده نگیرند. یا به عبارت دیگر، وارد حریم خصوص دیگران نشده و آن را رعایت کرده و بدان احترام قائل شوند.

همان گونه که در متن اشاره کردم، جمهوری اسلامی حاکمیتی است که در کنار نقض حقوق بشر در موارد متعدد و مستمر، به خلوت و حریم خصوص افراد، هیچ احترامی نگذاشته است. در پرونده‌های متعددی این نقض بارز را شاهد بوده‌ام. ورود به محل کار و مسکن افراد به بهانه روزه‌خواری، تفتیش منازل و محل کار شهروندان در مواردی که نیاز به این تفتیش نبوده است. جمع‌آوری عکس‌های خصوصی افراد، در موردی که اساساً موضوع اتهام ربطی به این عکس‌ها نداشته است. در حقیقت ارگان‌ها و سازمان‌هایی که ضابط دادگستری محسوب می‌شوند فقط در فکر اعمال نظر شخصی خود و حاکمیت، بدون رعایت اصل برائت و اصل صحت بوده‌اند. حریم خصوصی در جمهوری اسلامی، بدون اعمال منویات حاکمیت، هیچ گاه محلی از اعراب نداشته است.

بودن خودروهای شخصی می‌گوید: «از دیدگاه حقوقی داخل خودرو حریم شخصی محسوب می‌شود و اگر تخلفی توسط شخصی صورت نگرفته باشد رای دیوان عدالت اداری در این زمینه وجود دارد. به این ترتیب پلیس حتی در صورت شک، حق متوقف کردن اتومبیل را ندارد؛ این حق به او در صورتی داده می‌شود که توسط شخص صاحب اتومبیل تخلفی صورت گیرد یا حین رانندگی رفتار عجیبی را انجام داده باشد و این موارد می‌تواند باعث توقف آن گردد. رای وحدت رویه ۷۹/۴۸۰ مصوب سال ۸۰ مقرر می‌دارد که ضابطان قضایی در جرائم غیر مشهود از جمله تفتیش خودروهای اشخاص هر چند اجرای تحقیقات به طور کلی به آنها ارجاع شده باشد، حق ندارد بدون دستور موردی مقام قضایی به تفتیش بپردازند. در بند پ ماده ۱ آیین نامه انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب ۱۳۹۳ به صراحت خودرو جزء حریم خصوصی احصا شده است که این آیین نامه طبق اصل ۱۳۸ قانون اساسی ضمن ابلاغ برای اجرا به اطلاع رئیس مجلس شورای اسلامی نیز رسیده است.»

احمدی با اشاره به قانون حمایت از آمران معروف و ناهیان منکر می‌گوید: «البته نظری هم وجود دارد مبنی بر اینکه چون اتومبیل فضای باز و در منظر همگان است فضای خصوصی به شمار نمی‌آید. با این همه معتقدم پلیس با دستور مقام قضایی می‌تواند داخل خودرو شخصی را مورد تجسس قرار دهد. تبصره ماده ۵ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۹۴، اماکنی را که بدون تجسس در معرض دید عموم قرار می‌گیرند از جمله خودرو را حریم خصوصی محسوب نمی‌کند. نظر به اینکه این قانون مصوب مجلس به لحاظ حقوقی بر آیین نامه هیات وزیران و رای وحدت رویه دیوان عدالت اداری تفوق دارد و به لحاظ زمانی موخر بر آنها تلقی می‌شود، لازم الاتباع است ولی به لحاظ منطق حقوقی و تطبیق با اصل ۲۲ قانون اساسی محل مناقشه است. به نظر من بحث بر سر شخصی بودن یا عمومی بودن حریم داخل خودرو از آن مباحثی است که باید قانون قضائی و حقوقی کشور رأساً و به صراحت نسبت به آن اعمال نظر کند تا از آنچه منافات بین عقیده و نظر برخی شهروندان با مجریان قانون شمرده می‌شود جلوگیری شود.»

کامبیز نوروزی حقوقدان نیز در واکنش به اظهار نظر دادستان کل کشور نوشته است: «کسانی که می‌گویند اتومبیل حریم خصوصی نیست، آثار حرفشان را یا نمی‌دانند یا تجاهل می‌کنند. اگر اتومبیل حریم خصوصی نباشد نتیجه‌اش این می‌شود که هرکسی می‌تواند بدون اجازه در اتومبیل را باز کند و حتی به داخل اتومبیل وارد شود، می‌تواند بدون اجازه به داخل اتومبیل خیره نگاه کند، می‌تواند از داخل اتومبیل بدون اجازه عکس و فیلم بگیرد، می‌تواند بدون هر اجازه‌ای در صندوق عقب را باز کند. اما عقل و قانون و شرع و عرف چنین نمی‌گویند و چنین چیزهایی را نمی‌پذیرد. آیا آقای دادستان کل می‌پذیرد که وقتی به تنهایی یا همراه با خانواده در اتومبیل خود نشسته است کسی با ایشان چنین رفتاری انجام دهد؟ از این جهات اتومبیل فرقی با داخل خانه ندارد. کسی نمی‌تواند بدون اجازه وارد خانه‌ای شود یا از داخل آن عکسبرداری کند یا از پنجره به داخل خانه نگاه کند و..... زیرا خانه حریم خصوصی است. به همین دلیل است که ورود به خانه دیگری یا باید با اجازه خود او باشد یا با دستور قضایی.»

نعمت احمدی حقوقدان در مورد حریم شخصی یا عمومی

جرم به صورت آشکار می‌شوند پلیس می‌تواند مداخله کند اما زمانی که به صورت غیر آشکار ممکن است جرمی وجود داشته باشد موضوع حریم خصوصی فرد مطرح می‌شود. این حقوقدان مجوز کلی برای تفتیش همه خودروها را نادرست می‌داند و می‌گوید: «گاهی نیروی انتظامی با حکم و مجوز کلی اعلام می‌کند که می‌تواند همه خودروها را بازرسی و تفتیش کند که این امر نادرست است. البته این مورد تنها در مواردی که مساله مربوط به مصالح عمومی کشور باشد می‌تواند مجاز باشد به طوری که ماموران برای مقابله با تروریسم بخواهند ماشین‌ها را تفتیش کنند ولی این موضوع نباید بهانه‌ای برای مجاز بودن بازرسی سلیقه‌ای ماشین‌ها در هر محل عبوری باشد.»

با همه مباحث مطرح شده در مورد حریم خصوصی، فروردین ۱۴۰۱ **دادستان کل کشور** در نامه‌ای خطاب به فرمانده نیروی انتظامی نوشت: «کسانی که به هر دلیل روزه نیستند باید از تظاهر به روزه خواری خودداری کنند و در صورت ارتکاب تحت عنوان اقدام به جرم مشهود با آنان برخورد قانونی لازم صورت گیرد و از آنجا که اتومبیل حریم خصوصی تلقی نمی‌شود تظاهر به روزه خواری در خودرو نیز مشمول برخورد قانونی خواهد بود.»

مقررات حکومت اسلامی عمل شود.»

آیت‌الله موسوی اردبیلی نیز عنوان کرده است: «حریم خصوصی از کلمات قرآنی و روایی و فقهی نیست و چنانچه برای این عنوان احکامی در قانون قرار داده شده، سعه و ضیق معنای مذکور، از قانونگذار سوال شود.»

با وجود نظر برخی از مراجع تقلید مبنی بر این که خودرو «ملک شخصی» است، معاون قوه قضائیه در سال ۹۶ نیز تاکید کرد که بخش «قابل رویت» خودرو حریم خصوصی محسوب نمی‌شود. هادی صادقی، معاون فرهنگی قوه قضائیه، گفت که «بخش پنهان» خودرو مانند صندوق عقب حریم خصوصی تلقی می‌شود و «بخش پیدای خودرو که بدون تفتیش قابل رویت است حریم خصوصی نیست.»

وی اضافه کرد: «وقتی چیزی در معرض دید عموم قرار دارد دیگر خصوصی نیست و جزء حریم خصوصی به حساب نمی‌آید، مانند نمای ساختمان‌ها و یا پنجره‌ای که پرده بر آن افکنده نشده و یا شخصی در برابر پنجره خودنمایی کند.»

آقای صادقی پیش از این نیز گفته بود که تنها بخش‌هایی از خودرو که «خود به خود مخفی است» به عنوان «حریم خصوصی» تلقی می‌شود.

استناد مقامات نیروی انتظامی و قوه قضائیه درباره اطلاق نشدن حریم خصوصی به داخل خودرو به دلیل این که در معرض دید هستند، در حالی است که به گفته این مقامات، بر اساس قوانین «استفاده از شیشه دودی به نحوی که راننده و سرنشین داخل آن مشخص نباشد ممنوع است.»

علی نجفی توانا، حقوقدان با تاکید بر شخصی بودن حریم خودرو می‌گوید: «در دنیای امروز هر مکانی که بدون اجازه اشخاص امکان ورود افراد وجود نداشته باشد جزو حریم خصوصی تلقی می‌شود. این موضوع تنها مربوط به افراد عادی نیست بلکه شامل ماموران قضایی و انتظامی نیز خواهد شد. مساله امر به معروف و نهی از منکر که پلیس به آن استناد می‌کند دارای اصول و قواعد مشخصی است که باید رعایت شود. نیروی انتظامی در صورت مشاهده موازین غیر شرعی در ابتدا باید به فرد تذکر دهند بنابراین بازداشت و توقیف خودرو اشخاص غیر قانونی است.»

به گفته نجفی توانا زمانی که افراد در اتومبیل خود مرتکب

شهروندان وضع شده‌اند.

در جمهوری اسلامی اولین گام برای تعیین حدود حریم خصوصی، در آذر ماه سال ۱۳۶۱ برداشته شد. در این زمان آیت‌الله خمینی در پیامی خطاب به قوه قضاییه و ارگان‌های اجرایی، دستورالعملی را برای رعایت حرمت حریم خصوصی صادر کرد. بر اساس این فرمان شش ماده‌ای: «هیچ کس حق ندارد به خانه یا مغازه و یا محل کار شخصی کسی بدون اذن صاحب آنها وارد شود یا کسی را جلب کند، یا به نام کشف جرم یا ارتکاب گناه تعقیب و مراقبت نماید، و یا نسبت به فردی اهانت نموده و اعمال غیر انسانی - اسلامی مرتکب شود، یا به تلفن یا نوار ضبط صوت دیگری به نام کشف جرم یا کشف مرکز گناه گوش کند، و یا برای کشف گناه و جرم هر چند گناه بزرگ باشد، شنود بگذارد و یا دنبال اسرار مردم باشد، و تجسس از گناهان غیر نماید یا اسراری که از غیر به او رسیده و لو برای یک نفر فاش کند. تمام اینها جرم [و] گناه است و بعضی از آنها چون اشاعه فحشا و گناهان از کبایر بسیار بزرگ است، و مرتکبین هر یک از امور فوق مجرم و مستحق تعزیر شرعی هستند و بعضی از آنها موجب حد شرعی می باشد.»

بررسی روند دادگاه‌هایی که در سال‌های پس از انقلاب ایران برگزار و احکامی که صادر شد نشان می‌دهد که کارگزاران جمهوری اسلامی اعتباری برای این دستور قائل نبوده و از هر شیوه‌ای برای رسیدن به هدف خود، یعنی سرکوب هر تفکری استفاده می‌کردند.

در قانون اساسی جمهوری اسلامی هم موادی به موضوع حریم خصوصی اختصاص یافته است:

اصل ۲۲: حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص

حریم خصوصی در قوانین ایران

حریم خصوصی، بخشی از حیات شخصی و خانوادگی انسان محسوب می‌شود که جدا از عرصه عمومی - اجتماعی و رسمی است. لذا اساس آن، مبتنی بر حمایت از آزادی و استقلال فردی، حمایت از آبرو و حیثیت افراد و حمایت از نیازهای فطری انسان به مسائل شخصی و خصوصی است.

قوانین بین‌المللی، حریم خصوصی را جزو حقوق اساسی بشر می‌دانند که در مصوبات جهانی نیز بر آن تاکید شده است. بر این اساس تامین و رعایت حوزه خصوصی افراد از اصول حفظ کرامت انسان و جامعه‌ای دموکراتیک است. علاوه بر این، قوانین حریم خصوصی حافظ و تقویت کننده حقوق دیگر مانند آزادی بیان و آزادی دسترسی به اطلاعات هستند.

حق حفظ حریم خصوصی بر این باور استوار است که انسان‌ها مستقل، آزاد و دارای درک هستند و می‌توانند برای خود تصمیم بگیرند، بدون اینکه دولت‌ها یا افراد در حوزه خصوصی آنها دخالت کنند. حوزه و حریم خصوصی یعنی این که هر فردی حق دارد نحوه و کیفیت مشارکت خود با دیگران را شخصا و بدون دخالت دولت یا افراد دیگر تعیین کند.

با این همه در عرف جامعه، تعاریف مختلفی از حریم شخصی وجود دارد. از جمله تکالیف دولت‌ها و نظام‌های حقوقی، روزآمد کردن قوانینی است که در حوزه حریم شخصی

از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند. اصل ۲۳: تفتیش عقاید ممنوع است و هیچ‌کس را نمی‌توان به صرف داشتن عقیده‌ای مورد تعرض و مواخذه قرار داد. اصل ۲۵: بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخایره و نرساندن آنها، استراق سمع و هرگونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون.

مجتبی واعظی، استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز می‌گوید: «برخلاف قوانین اساسی کشورهای که از حریم خصوصی به صورت مشخص و در قالب اصل یا اصول خاصی حمایت کرده‌اند، در قانون اساسی ایران اصل خاصی که از حریم خصوصی تحت این عنوان حمایت کرده باشد وجود ندارد. اگر حریم خصوصی را در حوزه‌های حریم خلوت و تنهایی، حریم مکانی، حریم اطلاعات، حریم ارتباطات و حریم جسمانی دسته‌بندی کنیم، در قانون اساسی ایران، داشتن حریم خصوصی به عنوان یک حق اساسی، مورد شناسایی واقع نشده است.»

به گفته آقای واعظی، در قانون اساسی حریم خلوت و تنهایی نه به صورت صریح و نه به صورت ضمنی، حمایت نشده است. علاوه بر این از مجموعه مواردی که مورد پذیرش حقوق بشر خارجی و یا حقوق بشر بین‌المللی است، در اصل ۲۲ تنها به مال و مسکن اشاره شده است.

واعظی تأکید می‌کند: «حمایت از حریم خصوصی، در اصولی از قانون اساسی تابع قیدهایی شده است که در میان آنها «حکم قانون» آن بیش از سایر استثناها مورد توجه است؛ اما به قوانینی که می‌توانند قیود مذکور را تحمیل کنند، اشاره‌ای نشده است.»

اما جلیل محبی، معاون حقوقی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در مطلبی که در وب سایت آیت‌الله خامنه‌ای منتشر شده صدور این فرمان را برآمده از دستورات شرعی دانسته و نوشته است: «در همه این قوانین دو نکته اصلی را باید متذکر شد؛ اول این که این قوانین در حوزه حریم

خصوصی افراد است و حتی اگر عیوب و گناهان مردم در آن وجود داشته باشد قابل تجسس و استناد نیست و به صراحت فرمان امیرالمومنین علیه السلام حاکمیت سزاوارترین افراد به پوشاندن آنهاست. امیرالمومنین علیه السلام در این زمینه به صراحت فرموده‌اند که: ان فی الناس عیوبا و الوالی احق ان سترها. از این رو هرگونه آموزه حقوقی غربی مبنی بر این که دادستان موظف به کشف جرم است و هر امری که در قانون جرم تلقی شده است باید کشف و پیگیری شود مطلقاً اسلامی نیست و ضابطان و قضات باید به این مساله توجه داشته باشند که در اسلام نوع سومی از جرائم وجود دارد که باید در سیاهه کیفری کشور موجود باشد تا مردم آن گناهان را در علن انجام ندهند اما اگر در خفا و حریم خصوصی مرتکب آن گناهان شدند، شخص حاکم و به تبع او همه مسئولین ذیربط موظف به ستر گناه و عیوب مردم اند.»

اما این تعبیر از حریم خصوصی، هرگز از سوی مجریان قانون در نظر گرفته نمی‌شود.

هوشنگ پوربابایی، حقوقدان ساکن تهران حریم خصوصی را بخشی از زندگی انسانی هر فرد یا بشر می‌داند که باید از نظارت و دخالت دیگران در امان باشد. او می‌گوید: «هیچ حکومتی نمی‌تواند در باره حریم خصوصی به یک تعریف واحد برسد و اعلام کند که حریم خصوصی تا چه حد قابل مضایقه یا وسعت است، چرا که حریم خصوصی افراد بر اساس فرهنگ جوامع و روابط بین انسان‌ها با یکدیگر، و فرهنگ و روابط انسان‌ها با حکومت تعریف می‌شود.»

به گفته این حقوقدان همین سبب شده تا تعریف حریم خصوصی و دامنه آن به دلیل سخت بودن و دسترس‌ناپذیریش به معنی واحد، دشوار باشد و در اجرای قانون تعابیر متفاوت در نظر گرفته شود.

شاید بتوان ماده یک قانون مسئولیت مدنی را عام‌ترین ماده در توانایی شمول نسبت به مسأله حمایت از حریم خصوصی دانست: «هر کس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجه بی احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا

شهرت تجارتنی به هر حق دیگر که به موجب قانون برای افراد ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود خواهد بود.»

و نیز ماده ۲ همین قانون در موردی که عمل واردکننده زبان موجب خسارت مادی یا معنوی زبان دیده باشد دادگاه پس از رسیدگی و ثبوت امر او را به جبران خسارات مزبور محکوم می‌نماید و چنانچه عمل واردکننده زبان فقط موجب یکی از خسارات مزبور باشد، دادگاه او را به جبران همان نوع خساراتی که وارد نموده محکوم خواهد نمود.»

قانونگذار در ماده ۴ از قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ آورده است: «هرگونه اقدام محدودکننده، سلب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضایی مجاز نیست و در هر صورت این اقدامات نباید به گونه‌ای اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد آورد.»

توجه قانونگذار به حریم خصوصی و اهمیت آن از منظر وی به حد و درجه‌ای از اهمیت بوده است که حتی حفظ آن را در خصوص متهم نیز لازم و ضروری دانسته است. بنابراین چنانچه مأمورین نیروی انتظامی و نیز سایر مقامات و اشخاص با مسئولیت قانونی، در هر مرحله‌ای، متهم را از حقوق اساسی اش محروم کنند به انحصار از خدمت و محرومیت از یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی و حبس از دو ماه تا سه سال محکوم می‌شود.

قانونگذار در ماده ۷ از قانون آیین دادرسی کیفری جدید نیز تأکید کرده: «در تمام مراحل دادرسی کیفری، رعایت حقوق شهروندی مقرر در قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی مصوب ۱۳۸۳ از سوی تمام مقامات قضایی، ضابطان دادگستری و سایر اشخاصی که در فرآیند دادرسی مداخله دارند، الزامی است.»

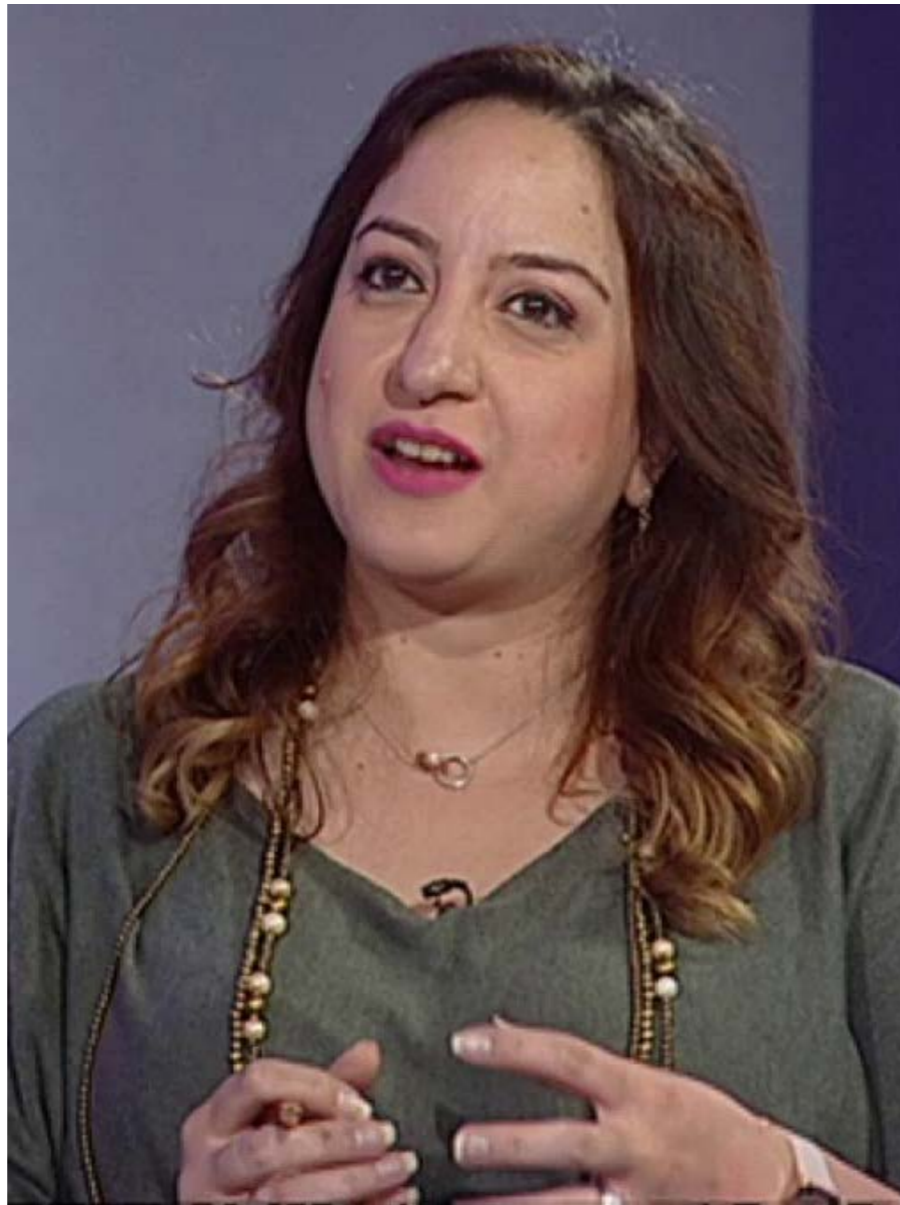
بنابراین متخلفان علاوه بر جبران خسارات، به مجازات مقرر در ماده ۵۷۰ فصل تعزیرات قانون مجازات اسلامی محکوم خواهند شد، مگر آنکه در سایر قوانین مجازات شدیدتری

مقرر شده باشد.

ماده ۵۷۰ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ مقرر کرده: «هر یک از مقامات و مأمورین دولتی که برخلاف قانون، آزادی شخصی افراد ملت را سلب کند یا آنان را از حقوق مقرر در قانون اساسی محروم نماید علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت یک تا پنج سال از مشاغل حکومتی به حبس از دو ماه تا سه سال محکوم خواهد شد.»

نکته اینجاست که این مواد قانونی حتی از سوی قانونگذاران نیز مورد شبهه قرار گرفته است. قاسم میرزایی نیکو در گفت‌وگو با خبرگزاری خانه ملت، در خصوص حمایت از حریم خصوصی افراد، گفته است: «به نظر من برای اجرایی کردن قوانین حفاظت از حریم خصوصی مردم، در سطح کلان کشور و قوای سه‌گانه باید به مفهوم مشترکی برسند تا هرگونه کاستی موجود در این زمینه برطرف گردد.» این نماینده مجلس به عدم درک مشترک از مفهوم حریم خصوصی در جمهوری اسلامی اشاره کرده و می‌گوید: «نمی‌توان تنها در این زمینه شعار داد، زیرا باید مشخص شود که اگر نهادی قصد ورود به حریم خصوصی مردم را داشت، مردم به کجا پناه ببرند، این موضوعاتی است که مبهم است و این ابهامات باید روشن گردد.»

اشاره میرزایی نیکو به این ماده قانونی است: به موجب ماده ۵۸۰ قانون مجازات اسلامی «هر یک از مستخدمین و مأمورین قضایی یا غیر قضایی یا کسی که خدمت دولت به ارجاع شده باشد بدون ترتیب قانونی به منزل کسی بدون اجازه و رضایت صاحب منزل داخل شود به حبس از یک ماه تا یک سال محکوم خواهد شد، مگر این که ثابت نماید به امر یکی از روسای خود که صلاحیت حکم را داشته است مکره به اطاعت از امر او بوده، اقدام کرده است که در این صورت مجازات مزبور در حق امر اجرا خواهد شد و اگر مرتکب یا سبب وقوع جرم دیگری نیز باشد مجازات آن را نیز خواهد دید و چنانچه این عمل در شب واقع شود مرتکب یا آمر به حداکثر مجازات مقرر محکوم خواهد شد.»

نباید در زندگی خصوصی و خانواده و اقامتگاه یا مکاتبات مورد مداخله خودسرانه (بدون مجوز) یا خلاف قانون قرار گیرد و همچنین شرافت و حیثیت او نباید مورد تعرض غیر قانونی واقع شود و هر کسی حق دارد در مقابل اینگونه مداخلات یا تعرض‌ها از حمایت قانون برخوردار شود؛ که دولت ایران نیز در اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۴ به این میثاق پیوسته است و مواد آن در حکم قوانین داخلی و لازم‌الاتباع است.

به گفته بنی‌هاشمی در حقیقت در هر دوی این کنوانسیون‌ها به زندگی شخصی و خانواده و مسائل شخصی هر فردی که باید مورد حمایت قانون قرار بگیرد توجه شده است.

کمیته حقوق بشر در تفسیر ماده ۱۷ کنوانسیون میثاق بین‌المللی مدنی آورده است که هیچ‌گونه مداخله در حریم خصوصی دیگران قانونی نیست مگر در موارد پیش‌بینی شده. به نظرم من نباید از یاد برد که این توجه، تأکیدی است برای این که دوران جنگ جسمانی به پایان رسیده و جنگ اطلاعاتی آغاز شده بود؛ موضوعی که همچنان محل مناقشه قوانین و تکنولوژی‌های جدید ارتباطی و اطلاعاتی است.

در همین حال عمده‌ترین تفاوت این ماده با ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر این است که در ماده ۱۷ به قوانین اشاره شده و ورود به حریم خصوصی افراد را با مجوز قانون قابل قبول می‌داند. ماده ۱۷ اعمال مداخلاتی را که مطابق قانون باشد، نقض حریم خصوصی نمی‌داند و به نوعی قوای عمومی و قانونی را در ورود به حریم خصوصی افراد اعم از اقامتگاه، مکاتبات، زندگی خصوصی و خانوادگی را محق دانسته. بر اساس ماده ۱۷ هرگاه قانون اجازه ورود به حریم خصوصی اشخاص را صادر کند، شخص نمی‌تواند در مقابل آن مقاومت کرده و به حراست از حریم خصوصی خود برخیزد.

حریم خصوصی اطلاعاتی یا داده‌ای یا حفاظت داده‌ها نیز رابطه‌ای است بین جمع‌آوری و توزیع داده‌ها، تکنولوژی، انتظار عمومی از حریم خصوصی و مسائل قانونی و سیاسی در ارتباط با آنها. نگرانی‌ها در مورد حریم خصوصی، در هنگام جمع‌آوری و نگهداری به صورت دیجیتال یا غیر دیجیتال داده‌ها و اطلاعاتی که فردی را به صورت خاص باز شناساند، خود را

موارد، مساله حفظ حق حریم خصوصی است. زیرا آن زمان آغاز دوره‌ای بود که در آن تکنولوژی شکل جدیدی به خود می‌گرفت و ضرورت توجه به مساله حق اطلاعات و حق خصوصی نگه داشتن اطلاعات شخصی در آن مطرح شده بود. به همین دلیل هم در ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر آمده است که «احدی در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله‌های خودسرانه واقع شود و شرافت و اسم و رسم آن نباید مورد حمله قرار گیرد. هر کس حق دارد در مقابل این گونه مداخلات و حملات مورد حمایت قانون قرار گیرد».

بعد از این کنوانسیون در میثاق بین‌المللی مدنی و سیاسی نیز به این موضوع اشاره شده است. بر اساس ماده ۱۷ «هیچکس

حوزه خصوصی در قوانین بین‌الملل

علی‌رغم این‌که قوانین مربوط به حریم خصوصی سیالیت داشته و در کشورها و فرهنگ‌های مختلف، نگاه‌های متفاوتی نیز نسبت به آن وجود دارد، اما مصوبات جهانی زیادی از دیرباز به این موضوع پرداخته‌اند. ماده ۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ صراحت دارد که «احدی در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله‌های خودسرانه واقع شود و شرافت و اسم و رسم آن نباید مورد حمله قرار گیرد. هر کس حق دارد در مقابل این گونه مداخلات و حملات مورد حمایت قانون قرار گیرد».

پگاه بنی‌هاشمی، حقوقدان ساکن شیکاگو در تعریف حریم خصوصی می‌گوید: «می‌توان گفت حریم خصوصی در هر کشوری با فرهنگ، اجتماع، اقتصاد و رژیم حاکم بر آن کشور در ارتباط است. به طور کلی می‌توان گفت حریم خصوصی محدوده‌ای از زندگی هر فرد است که به وسیله قانون و عرف تعیین شده و در حقیقت آن بخش از زندگی مردم است که ربطی به عموم پیدا نمی‌کند. تعریف حریم خصوصی آن قسمت از زندگی هر کسی است که دخالت دیگران در آن می‌تواند منجر به جریحه دار شدن احساسات شخصی یا تحقیر شدن وی نزد دیگران شود. بنابراین ما تعریف مشترکی از حریم خصوصی افراد در کل دنیا داریم.»

به گفته بنی‌هاشمی، در ایران در سال ۸۵ لایحه حمایت از حریم خصوصی در دولت هشتم تهیه و به مجلس ارائه شد که در آن حریم خصوصی به طور مشخص تعریف شد. براساس این لایحه، حریم خصوصی قلمروئی از زندگی هر شخص است که آن شخص یا با اعلان قبلی در چارچوب قانون، انتظار دارد تا دیگران بدون رضایت وی به آن وارد نشوند یا بر آن نگاه یا نظارت نکنند و یا به اطلاعات راجع به آن دسترسی نداشته یا در آن قلمرو وی را مورد تعرض قرار ندهند.

در رابطه با حریم خصوصی هر فرد می‌توان گفت حریم خصوصی می‌تواند شامل جسم، البسه و اشیاء همراه افراد، اماکن خصوصی و منازل، محل‌های کار، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی با دیگران شود.

این تعریف حریم خصوصی در لایحه‌ای که هیچ‌گاه مورد تأیید مجلس قرار نگرفت نوعی برداشت از اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ است که نقطه عطفی در مورد حریم خصوصی در حقوق بین‌المللی محسوب می‌شود. این ماده به مساله حرمت مکان و ارتباط افراد با آن اشاره می‌کند؛ در واقع حریم خصوصی خانواده، خانه، مکاتبات و نظیر آن.

پگاه بنی‌هاشمی می‌گوید: بعد از تمام شدن جنگ جهانی دوم، با تصویب کنوانسیون ۱۹۴۸ حقوق بشر یکی از مهم‌ترین

نشان می‌دهد. ریشه و اساس مشکل حریم خصوصی مربوط به افشاگری نامناسب و بدون کنترل داده‌های شخصی است. به گفته پگاه بنی‌هاشمی در اکثر موارد حفظ حریم خصوصی اطلاعات معنوی بیش از اطلاعات مادی اهمیت می‌یابد زیرا در عصر حاضر مساله اطلاعات شخصی، مساله ای است که می‌توان زندگی یک نفر را دگرگون کند به همین دلیل با وجود این که در بسیاری از کشورها اصل آزادی بیان وجود دارد، با این همه مساله حریم شخصی به قدری اهمیت دارد که می‌تواند قانون اساسی کشورها را محدود کند.

به این ترتیب در بسیاری از کشورها تلاش می‌شود تا هیچ قانونی نتواند اصل آزادی بیان را محدود کند اما محافظت از حریم خصوصی از دسته مواردی است که می‌تواند آزادی بیان را محدود کند. به این ترتیب در عین وجود و احترام به آزادی بیان باید اصل حریم خصوصی افراد به طور جدی مورد توجه قرار بگیرد و در مقایسه بین این دو، برتری با حریم خصوصی است و نه آزادی بیان.

بنی‌هاشمی همچنین اعلامیه اسلامی حقوق بشر را نیز از دیگر اسناد منطقه‌ای قابل توجه در این زمینه می‌داند.

در ماده ۱۸ اعلامیه اسلامی حقوق بشر مصوب ۱۹۹۰ در قاهره تاکید شده است براساس این ماده هر انسانی حق دارد که نسبت به جان و دین و خانواده و ناموس و مال خویش در آسودگی زندگی کند. هر انسانی حق دارد در امور مربوط به خصوصی خود (در مسکن و خانواده و مال و ارتباطات) استقلال داشته باشد و جاسوسی یا نظارت بر او با مخدوش کردن حیثیتش جایز نیست و باید از او در مقابل هر گونه دخالت زورگویانه در این امور حمایت شود. علاوه بر این مسکن حرمت دارد و نباید بدون اجازه ساکنین آن یا به صورت غیر مشروع وارد آن شد و نباید آن را خراب یا مصادره یا ساکنین اش را آواره کرد.

در ماده ۸ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی، مصوب ۱۹۵۰ نیز آمده است: همه حق دارند که به حریم خصوصی و زندگی خانوادگی، خانه و مکاتبات آنها احترام گذاشته شود. بنا بر این ماده هیچ مقام دولتی نباید به استفاده از این حق تعرض کند، مگر مطابق قانون و تنها در صورتی که

این کار برای امنیت ملی، امنیت جامعه، رفاه اقتصادی کشور، پیشگیری از بی‌نظمی یا تبه‌کاری، حفظ سلامت اخلاقی یا برای حمایت از حقوق و آزادی‌های دیگران در یک جامعه دموکراتیک ضروری باشد. بر پایه این کنوانسیون شورای اروپایی حقوق و دیوان اروپایی حقوق بشر تشکیل شدند تا بر اجرای این معاهده نظارت کنند. ماده ۱۵ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر مصوب ۱۹۶۹ نیز به حق برخورداری کلیه افراد از احترام به حریم خصوصی‌شان تاکید شده است.

بنی‌هاشمی همچنین می‌گوید مساله حریم خصوصی از منظر بین‌المللی به این دلیل اهمیت دارد که بر مبنای حقوق بشر قرار گرفته است. همان زمانی که معنا و مفهوم حقوق بشر و حق بر بدن را به رسمیت شناخته‌اند، حق حریم خصوصی را هم به همان اندازه مورد توجه و اهمیت قرار گرفته است.

در کنار منابع فوق که عمده‌ترین مستندات حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی به شمار می‌روند، میتوان به برخی از کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز اشاره کرد که به طور ضمنی به حمایت از حریم خصوصی پرداخته‌اند از جمله کنوانسیون بین‌المللی منع مجازات کشتار دسته جمعی (ژنوساید) مصوب ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد که در سال ۱۳۳۴ به تصویب مجلس شورای ملی نیز رسیده است.

کنوانسیون تکمیلی لغو بردگی، تجارت برده و سازمان‌ها و اعمال مشابه بردگی، مصوب ۱۹۵۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد نیز در تاریخ ۳ اسفند ۱۳۳۷ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده و در آن به موضوع حریم خصوصی اشاره شده است. ایران همچنین کنوانسیون بین‌المللی رفع تبعیض نژادی مصوب ۱۹۶۵ مجمع عمومی سازمان ملل را در تاریخ ۱۳۴۷ به تصویب مجلس شورای ملی رسانده است.

کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۱۹۵۱ و پروتکل مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۱۹۶۷ در سال ۱۳۵۵ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است.

۵- کنوانسیون بین‌المللی لغو و مجازات جنایت آپارتاید مصوب ۳۰ نوامبر ۱۹۷۳ مجمع عمومی سازمان ملل که در تاریخ ۴ بهمن ماه ۱۳۶۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

نقش حکومت در نقض حریم خصوصی

بیاورند، موقعیتی که دست آنها را برای کنترل اطلاعاتی که رد و بدل می‌شود باز می‌گذارد.

آن‌گونه که سازمان حقوق بشری «آرتیکل ۱۹» در گزارش سال ۹۹ خود آورده است، وزیر ارتباطات و فناوری اطلاعات اظهار داشته که حکومت ایران به واسطه عضویت و پیروی از مقررات اتحادیه بین‌المللی مخابرات مجاز است که اینترنت را قطع کند. اساسنامه سازمان جهانی مخابرات که وزارت ارتباطات هم به آن پیوسته است، این ظرفیت را در اختیار حکومت‌ها قرار داده که قطع اینترنت را توجیه کنند. این امکان از اساس با هنجارها و موازین حقوق بشری مغایرت دارد. مواد ۳۴ و ۳۵ اساسنامه اتحادیه بین‌المللی مخابرات به دولت‌ها این حق را می‌دهد که دسترسی به خدمات مخابراتی یا خدمات بین‌المللی مخابراتی را در صورتی که اثبات شود که این خدمات تهدیدی برای امنیت هستند، قطع کند.

با این همه به گفته سازمان آرتیکل ۱۹ صرف نظر از اساسنامه اتحادیه بین‌المللی مخابرات، دولت‌ها باید در صورت نقض حقوق بشر، ملزم به پاسخگویی شوند. همچنین اساسنامه اتحادیه بین‌المللی مخابرات در صورت قطع ارتباطات، مانند قطع اینترنت، کشورهای عضو از جمله ایران را ملزم به رعایت معیارهایی خاص کرده است که شامل اطلاع رسانی به اتحادیه بین‌المللی مخابرات و سایر اعضا است.

علاوه بر قوانین بین‌المللی «حق دسترسی به فضای مجازی» از جمله مواردی است که در قانون حقوق شهروندی نیز به آن اشاره

وجود حوزه خصوصی و حوزه عمومی جدا از دولت، به معنی پیش شرط ضروری يك جامعه مردم سالار شناخته شده است. فقدان این دو قلمرو، نشان دهنده آن است که جامعه، یکسره زیر سیطره حکومت استبدادی، یا اقتدارگرا است. در چنین حکومت‌هایی همه امور شهروندان مشمول نظارت دولتی است اما در جامعه مردم سالار، با این که اموری چون تامین و تضمین امنیت به دولت سپرده شده، قلمروهایی هم از مداخلات دولت خارج است. اینترنت به عنوان بخشی از زندگی مدرن، ارتباط مردم با شبکه جهانی را در حالی فراهم می‌کند که در ایران زندگی و کسب و کار و معیشت و معاشرت و حتی قسمتی از پیوندهای اجتماعی بخش بزرگی از مردم از طریق آن انجام می‌شود.

حکومت ایران اما از تسلط خود بر اینترنت به عنوان فرصتی برای محدود کردن هر چه بیشتر دسترسی مردم به اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌کند. فیلترینگ به عنوان ابزاری مهم، از سویی «برای حفاظت از ارزش‌های جامعه و کوتاه کردن دست دشمنان از تهاجم فرهنگی» به کار گرفته می‌شود و از سوی دیگر مانند محدودیت‌هایی مانند حجاب اجباری یا تفکیک جنسیتی، وسیله‌ای برای سرکوب خواسته‌های اجتماعی سیاسی است.

به گفته یونس فتاحی، کارشناس حقوق در ایران، دولت‌ها می‌توانند به عنوان یک ناقض بزرگ حریم خصوصی در فضای مجازی شناخته شوند. دولت‌ها در دوگانه امنیت و حریم خصوصی ترجیح می‌دهند تا طرف امنیت را بگیرند. همین سبب می‌شود تا در اولین گام به انحصاری کردن ارائه خدمات اینترنت روی

شده است.

بر اساس ماده ۳۳ این قانون، حق شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات و دانش در فضای مجازی بهره‌مند شوند. این حق از جمله شامل احترام به تنوع فرهنگی، زبانی، سنت‌ها و باورهای مذهبی و مراعات موازین اخلاقی در فضای مجازی است. ایجاد هرگونه محدودیت (مانند فیلترینگ، پارازیت، کاهش سرعت یا قطعی شبکه) بدون مستند قانونی صریح ممنوع است.

ماده ۳۴ این قانون تاکید کرده حق شهروندان است که از مزایای دولت الکترونیک و تجارت الکترونیک، فرصت‌های آموزشی و توانمندسازی کاربران به صورت غیر تبعیض‌آمیز برخوردار شوند. براساس ماده ۳۵، حق شهروندان است که از امنیت سایبری و فناوری‌های ارتباطی و اطلاع‌رسانی، حفاظت از داده‌های شخصی و حریم خصوصی برخوردار باشند.

با این که قوانین مختلف بر تامين حریم خصوصی در ایران تاکید داشته، آیت‌الله خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی نیز در این مورد اعلام نظر کرده است. او در فروردین ۱۳۹۷، همزمان با بالا گرفتن احتمال فیلتر شدن تلگرام و فشار برای استفاده از پیام‌رسان‌های داخلی، آیت‌الله خامنه‌ای، تعرض به حریم خصوص افراد را در این پیام‌رسان‌ها «حرام شرعی» خواند. با این همه در سال‌های گذشته بسیاری از پیام‌رسان‌های اطلاع‌رسانی و ارتباطی در ایران فیلتر شده‌اند از جمله تلگرام و توئیتر، پیام‌رسان‌هایی که از رهبر جمهوری اسلامی گرفته تا بیشتر مقامات دولتی در آن فعال هستند. اما فیلترینگ پایان کار جمهوری اسلامی با محدودیت‌های اینترنتی شهروندان نبود؛ طرح پر مناقشه «[صیانت از فضای مجازی](#)» در ماه‌های اخیر بحث‌های زیادی را در ایران برانگیخت. این طرح، پس از آن در دستور کار مجلس قرار گرفت که علی خامنه‌ای، رهبر جمهوری اسلامی، در سخنرانی‌های متعدد، فضای مجازی در ایران را «ول و رها» خواند و از محدود نکردن آن توسط نهادهای مسئول انتقاد کرد. پیش‌نویس این طرح که ابتدا در سال ۹۷ مطرح شد، به دولت و نیروهای مسلح اختیار می‌دهد که زیرساخت‌ها و نحوه ارتباط شبکه اینترنت ایران با شبکه جهانی را کنترل کند.

به گفته [سلوا غزوانی](#)، مدیر برنامه خاورمیانه و شمال آفریقا در آرتیکل ۱۹، «استفاده از واژه «صیانت» در نام‌گذاری طرح این امر را مخفی نمی‌کند که قانونگذاران ایران حمله تمام عیاری را علیه حق آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات و حریم خصوصی

مردم آغاز کرده‌اند. این طرح اگر در صورت کنونی آن اجرا شود، ممکن است به ممنوعیت کامل همه خدمات بین‌المللی در فضای مجازی شود و در عمل مردم ایران را در یک خلاء اطلاعاتی قرار دهد که در نتیجه آن حتی دسترسی به ساده‌ترین خدمات از قبیل ایمیل و ابزارهای پیام‌رسانی ناممکن خواهد بود.

نگرانی از جلوگیری از گردش آزاد اطلاعات در کشور، احراز هویت کاربران ایرانی از سوی برخی نهادهای امنیتی، شدت گرفتن سانسور در فضای مجازی، فیلترینگ پلتفرم‌های خارجی و پرکاربرد و از بین رفتن کسب و کارهای اینترنتی آن هم در شرایط بحران اقتصادی کشور از جمله نگرانی‌های کاربران فضای مجازی در ایران است.

بر اساس تبصره ۲ ماده ۲۸ این طرح تقریباً همه پلتفرم‌های مشهور خارجی در صورتی که پس از گذشت ۴ ماه از اجرایی شدن این طرح اقدام به اخذ مجوز و معرفی نماینده در کشور نکنند در صورت معرفی جایگزین داخلی باید فیلتر شوند. بر اساس این طرح خدمات پایه کاربردی که اثرگذار بوده‌اند اگر به دریافت مجوز و معرفی نماینده ظرف ۴ ماه اقدام نکنند تا زمان معرفی جایگزین حداکثر تا ۸ ماه بعد از این مهلت امکان فعالیت دارند و در غیر این

ایجاد گردیده، به منظور اجرای مصوبات شورای مذکور و قوانین مربوطه با ترکیب زیر به عنوان مرجع تنظیم مقررات خدمات پایه کاربردی، خدمات ارتباطاتی و فناوری اطلاعات شناخته شده و در این قانون به جهت رعایت اختصار کمیسیون نامیده می‌شود. ۱- مرکز ملی فضای مجازی (رئیس مرکز به عنوان رئیس کمیسیون) ۲- دادستانی کل کشور ۳- ستاد کل نیروهای مسلح ۴- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات ۵- وزارت اطلاعات ۶- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۷- وزارت صنعت، معدن و تجارت ۸- معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری ۹- وزارت امور اقتصادی و دارایی ۱۰- سازمان پدافند غیرعامل ۱۱- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۱۲- نیروی انتظامی ۱۳- سازمان صداوسیما ۱۴- سازمان تبلیغات اسلامی ۱۵- سه نفر اعضای حقیقی شورای عالی فضای مجازی به انتخاب شورا ۱۶- یک نفر نماینده از نظام صنفی رایانه‌ای ۱۷- (*) ۱۸- یک نماینده مجلس شورای اسلامی عضو کمیسیون فرهنگی به عنوان عضو ناظر ۱۹- یک نماینده مجلس شورای اسلامی عضو کمیسیون صنایع و معادن به عنوان عضو ناظر ۲۰- یک نماینده مجلس شورای اسلامی عضو کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی به عنوان عضو ناظر در زمان تصویب بند ۲۱ ماده.

به گفته کامبیز نوروزی، «در ماده ۴ همین قانون ۲۴ وظیفه برای این کمیسیون مقرر کرده‌اند. خلاصه بندهای بیست و چهارگانه این است که این کمیسیون به اندازه هر سه قوه مقننه قضائیه و مجریه اختیاراتی عجیب و مطلق دارد که براساس آنها همه محیط اینترنت از آنچه یک کاربر معمولی می‌خواهد انجام دهد تا شرکت‌های بزرگ اینترنتی و قطع و وصل اینترنت و مسدود کردن هر سایت و غیره و غیره را تحت تسلط کامل قرار دهد. تصویب همه مقررات خرد و کلان مربوط به اینترنت هم در اختیار همین کمیسیون است. بخش بزرگی از اختیاراتی که به این کمیسیون داده‌اند، در حد قانون‌گذاری است. ولی این کمیسیون صلاحیت قانون‌گذاری ندارد. بخش دیگری نیز ماهیتاً جنبه کیفر دارد که این نیز فقط و فقط در صلاحیت دادگاه‌هاست.

اگر به ترکیب اعضای کمیسیون توجه کنید خواهید دانست که چه نوع تفکر و سیاست و برنامه و مصوباتی از آن بیرون خواهد آمد. این ترکیب به خوبی حاکی از این است که مقصود اصلی و غایی نویسندگان و طرفداران این طرح، مبتنی بر تفکری قهرآمیز و سلطه‌جویانه بر اینترنت بوده و نه تنها کمترین دغدغه‌ای برای آزادی‌های مشروع در آن دیده نمی‌شود بلکه اصلاً نقض آن هدف‌گیری شده است.»

صورت فیلتر خواهند شد. بر این اساس اگر کمیسیون عالی تنظیم مقررات، جایگزین داخلی سرویس‌هایی مثل گوگل، اینستاگرام، واتساپ و... را مصوب کند این سرویس‌ها پس از ۴ ماه بلافاصله باید فیلتر شوند.

کامبیز نوروزی حقوقدان طرح صیانت از حقوق کاربران در فضای مجازی را در عمل تضییع حقوق کاربران می‌داند: «طرح صیانت از حقوق کاربران در فضای مجازی، متنی است بسیار پرگو و به شکل بیهوده‌ای طولانی برای موضوعات متعددی و نامرتبلی خواسته تعیین تکلیف کند. این قانون به شکلی نوشته شده است که حکومت حتی بر یک «مگ» داده در محیط وب هم سیطره داشته باشد. اما بطن و هسته اصلی قانون کجای آن است؟ اگر این را بدانیم، می‌شود به راحتی فهمید که نویسندگان و طراحان چه هدفی را دنبال می‌کنند. مواد سه و چهار این طرح جواب ما را می‌دهند. ماده سه معلوم می‌کند که این طرح مبتنی بر یک نگاه صرفاً امنیتی است که حاصل آن سیطره کامل و تمام‌عیار بر محیط وب و محدود و مسدودسازی آن در چارچوب نگاهی قهریه است.» براساس ماده سه این طرح، کمیسیون عالی تنظیم مقررات که براساس مصوبه جلسه هشتم شورای عالی فضای مجازی

ما از عدالت سهمی داریم

دو هفته نامه الکترونیکی تخصصی حقوق بشر
صاحب امتیاز و مدیر مسئول: سازمان حقوق بشر

ایران / محمود امیری مقدم

سردبیر این شماره: مریم غفوری

تماس با مجله: mail@iranhr.net